

Bar-Ilan University
אוניברסיטת בר-אילן

"לבטהובן היקר ..."

בלה מינץ, ד"ר אוה ברנד, לודמילה יגורוב
בלה מינץ, לודמילה יגורוב
יונה כהן
מרים בן-דור
לודמילה יגורוב
אבי כץ

כתיבה:
רישום מוסיקלי:
עריכה:
עריכת לשון פרק 1:
הדפסת תווים:
איור:

www.biui.org.il כתובת האתר:

עמ'	תוכן
2	פרק 1 - רקע
11	פרק 2 - הסונטות של בטהובן
25	פרק 3 - בטהובן והקונצ'רטו
31	פרק 4 - בטהובן והשיר
39	פרק 5 - הסימפוניות של בטהובן
59	מהי אמנות
60	הולכים לקונצרט

תשע"ה 2014
© כל הזכויות שמורות

אגף המוסיקה, המכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן

פרק 1 - רקע כללי

המוסיקה שבסביבה

האם ניתן לדמיין עולם ללא מוסיקה? בוודאי יהיה זה קשה מפני שהיום שומעים מוסיקה בכל מקום: ברדיו, בטלוויזיה, בכלי רכב ובקניונים. אפילו צלצולי בית- הספר והפלפונים משמיעים מנגינות מוכרות, מוקלטות. העולם המוסיקלי השתנה מאד לאחר המצאת ההקלטה, שהולכת ומשתכללת מיום ליום מאז המצאתה לפני כ-80 שנה.

קודם לכן, אפשר היה להאזין למוסיקה אך ורק בביצוע חי. אנשי אצולה, מלכים ונסיכים, העסיקו קבוצות נגנים שנגנו להנאתם. כלל האנשים שמעו מוסיקה בעיקר בחגיגות, בתהלוכות, ובסביבת זמרים-נגנים נודדים שעברו ממקום למקום עם כלי נגינה, לליווי סיפורם וזמרתם. השירה, גם ללא ליווי, בפני קבוצות ובודדים בעיר ובכפר, הייתה אהובה ומקובלת.

- ציירו מקום אחד בו ניתן לשמוע מוסיקה מוקלטת ומקום אחר בו מאזינים לביצוע חי.

אנו שומעים מוסיקה בביצוע חי ב:

אנו שומעים מוסיקה מוקלטת ב:

הקליטו את עצמכם כשאתם שרים שיר אהוב. השוו בין הביצוע החי לבין ההקלטה. במה הם שונים זה מזו?

תקופות בתולדות המוסיקה

ההיסטוריה של המוסיקה מחולקת לתקופות וניתן לתאר כל תקופה בשם:

בנוסף לשירה דתית היו גם זמרים נודדים ששרו וליוו את עצמם בכלי נגינה

שלושה נגנים מנגנים על חלילית, קורנמוז, ולאטה. הלאטה דומה לעוד. הקורנמוז ארוך יותר מן החלילית והוא משמיע צלילים שקטים יחסית.

נגן נודד מנגן בחמת חלילים

קבוצת כל הקשת: כינורות, וויולה, צ'לו וקונטרבס

תקופת ימי הביניים
1450 - 476

- * רוב המלחינים היו אנונימיים, כלומר, שמם אינו ידוע.
- * נגנים נגנו בהרכבים משתנים ובדרך כלל השמיעו יחד את אותה המנגינה (אוניסונו).

תקופת הרנסנס
1600 - 1450

- * רוב אנשי האצולה החזיקו בארמונותיהם קבוצת נגנים שינגנו ויבדרו אותם.
- * מלחינים חיברו מוסיקה רב-קולית שיש בה עצמאות בין הקולות.
- * קבוצות נגנים נודדים טיילו ברחבי אירופה. הם ניגנו, שרו וסיפרו סיפורים למחיייתם.
- * באיטליה הולחנה האופרה הראשונה.

תקופת הבארוק
1750 - 1600

- * הרכבי כלי הנגינה התרחבו. קבוצת כלי הקשת הפכה לגדולה ביותר בתזמורת, ובתוכה תפקיד של נגן וירטואוזי כסולן.
- * מלחינים הלחינו בסגנון שונה מתקופת הרנסנס. הם הבליטו מנגינה מול ליווי.
- * מלחינים בולטים של התקופה: הנדל, ויוולדי ובאך.

תקופות בתולדות המוסיקה (המשך)

מוצרט ואחותו נְנֶרְל מנגנים
יחדיו

כיצד נקראת נגינה משותפת
של זוג?
דואט / טריו / קוורטט

בטהובן הצעיר מנגן בפסנתר

להקת ג'אז

מה דומה ומה שונה בין
הסקסופונים שבתמונה?

מלחינים מתייחסים לאיזון בין מרכיבים מוסיקליים.
נוצרו תזמורות סימפוניות.
נוצרו סוגות חדשות של יצירות, כמו סימפוניה, וקונצ'רטו לכלי סולו.
כינור ופסנתר הפכו לכלים בולטים בזכות נגנים ווירטואוזיים בכלים אלה.
מלחינים בולטים בתקופה: היידן, מוצרט ובטהובן. בטהובן שייך גם לתקופה הרומנטית.

מלחינים נתנו חופש ביטוי לרגשותיהם. לעיתים הם חיברו יצירות על פי סיפורים או ציורים.
התזמורת התרחבה וכללה כלי נשיפה שונים.
הפסנתר הפך ל"מלך הכלים".
מלחינים בולטים בתקופה:
בטהובן, מוסורגסקי, גריג, מנדלסון, צ'ייקובסקי, ורבים נוספים.

באמריקה נוצר סגנון חדש - ג'אז - שהשפיע על מלחינים רבים.
נוצר חיפוש אחר גוונים צליל חדשים.
התרחבה במיוחד קבוצת כלי ההקשה. ניסיונות מוסיקליים כללו שימוש במכונות אלקטרוניים, כגון סינתסייזר ומחשב.
מוסיקה זו מכונה מוסיקה אלקטרונית.

* התקופה הקלאסית
1740 - 1830

*
*
*
*

* התקופה הרומנטית
1815 - 1910

*
*
*

* התקופה המודרנית
1900 ועד הווה

*
*
*

תקופות שונות וסגנונות שונים

לכל תקופה יש סגנון משלה ומאפיינים שונים של חיי תרבות.
זה מתבטא בכל מיני תחומים: מוסיקה, תאטרון, קולנוע, ציור וגם בלבוש.

עד כה, התייחסנו בעיקר לתקופות שונות
במוסיקה. מעניין לבחון סגנונות שונים
של לבוש בתקופות שונות.

חפשו דמויות השייכות לתקופתו של
בטהובן, שחי בין השנים 1770 - 1827.
(.)

התקופה הקלאסית

1. תקופות שונות במוסיקה

1. התבוננו בתמונות, ושוחחו עליהם.

מתחו קו מן השם של התקופה אל התמונה המאפיינת אותה.

התחילו מן התקופה המוקדמת ביותר.

- ימי הביניים
- תקופת הרנסנס
- תקופת הבארוק
- התקופה הקלאסית
- התקופה הרומנטית
- התקופה המודרנית
- והנוכחית

הלבוש בתקופות שונות

התארגנו בשש קבוצות:

בסלסלה תמצאו אביזרים המתאימים לתקופות שונות.

1. האזינו לקטעי מוסיקה, המסודרים על פי סדר התקופות

מן הרחוקה ביותר ועד הקרובה ביותר.

בהשמעת כל קטע, תוזמן קבוצה אחת להתקשט באביזרי

לבוש מתוך הסלסילה, ולהתנועע על פי המוסיקה.

נסו להתאים את אביזרי הלבוש לתקופה.

2. שוחחו מה למדנו בשיעור זה.

הנגינה המשותפת מימי קדם ועד ימינו

נגינה משותפת על כלים קיימת עוד מימי קדם. בימי בית המקדש, אלפי נגנים ליוו את החגיגות: "הלויים ניגנו במצלתיים... ובנבלים ובכינורות... ומחוצצרים בחצוצרות ובכלי שיר" (דב"א יב ה 12-14).

תזמורת סימפונית היא המצאה חדשה יחסית. היא התפתחה מלהקת כלי קשת שבמרכזה נגן כלי מקלדת שניגן וניצח. בהדרגה, הצטרפו לכלי הקשת כלי נשיפה מעץ, כלי נשיפה ממתכת וכלי הקשה.

היידן ייסד את התזמורת הסימפונית והמבנה שיצר קיים עד ימינו. הוא חילק את כלי התזמורת ל-3 קבוצות: משפחת כלי קשת, משפחת כלי נשיפה מעץ וממתכת וכלי הקשה.

מוצרט נתן מקום קבוע לקלרנית בתזמורת. **בטהובן** הרחיב את מספר הכלים בקבוצת כלי הקשת, הוסיף טרומבונים והכפיל את קבוצת קרנות היער. הוא נתן תפקידים מלודיים אפילו לתופי דוד והוסיף כלי הקשה, כגון: שלישי, תוף גדול ומצלתיים.

משפחת כלי הקשה

תופי דוד

כלי נשיפה ממתכת

4-2 קרנות יער

שתי חצוצרות

3-2 טרומבונים

משפחת כלי נשיפה מעץ

שני חלילים

שני אבובים

שתי קלרניות

שני בסונים

זר-אילן.

משפחת כלי קשת

כינורות

ויולות

צ'לים

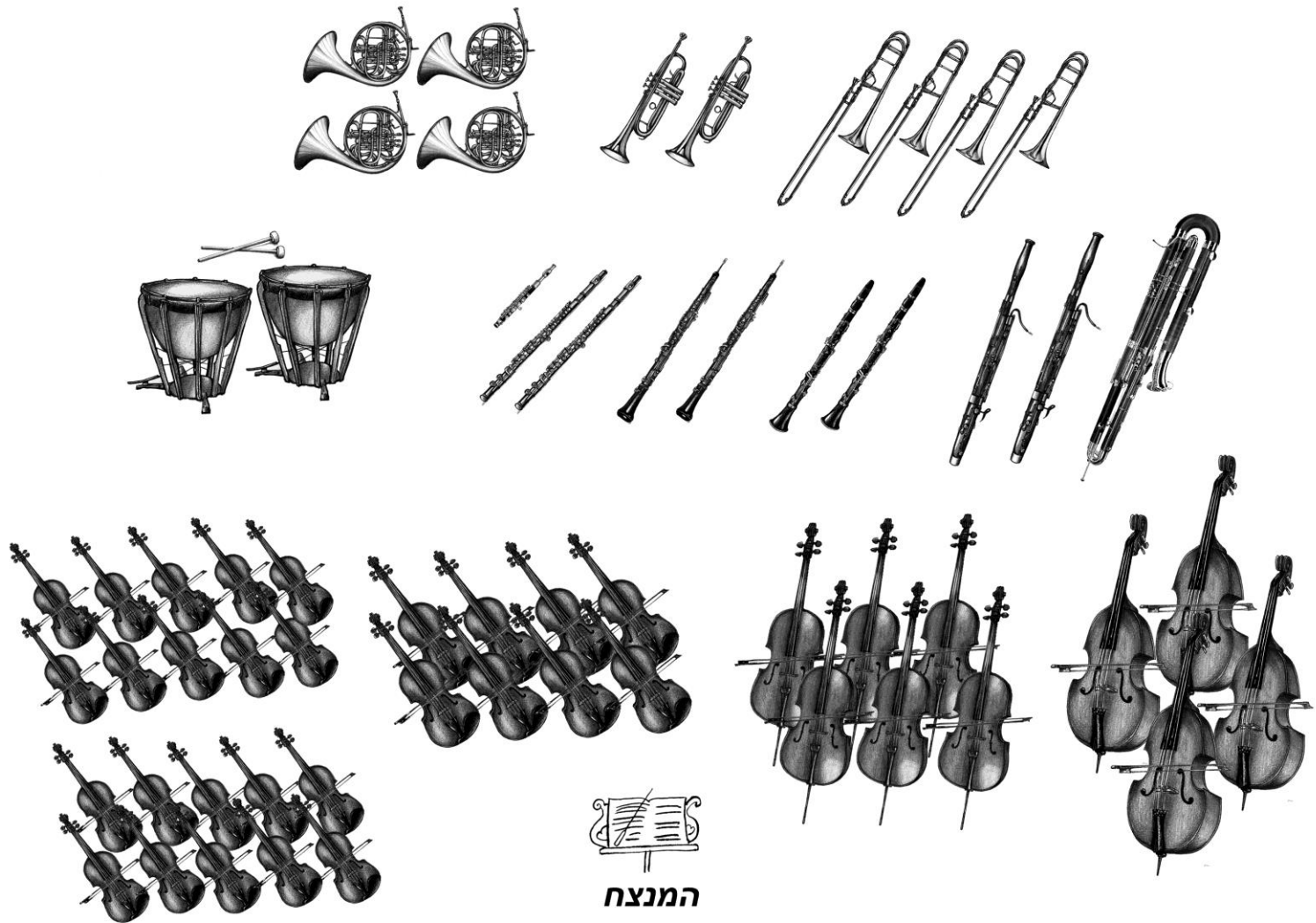
קונטרבסים

© כל הזכויות שמורות למכון לאינטגרציה, או זר-אילן.

כלי הנגינה בתזמורת הסימפונית של בטהובן

1. הקיפו כל משפחת כלים בצבע שונה.

היידן, מוצרט ובטהובן בתקופת הפטרונים

פטרונים היו, בדרך כלל, אנשי אצולה חובבי מוסיקה. הם החזיקו בארמונות שלהם אנשי מקצוע שונים, ביניהם גם מלחינים. בתקופות הרנסנס והבארוק ניתן היה להשוות את מעמד המלחינים עם מעמד המשרתים. מלחינים חיברו יצירות על פי הזמנה לתאריך מסוים, כפי שטבחים היו צריכים לאפות עוגת יום הולדת או חייטים היו צריכים לתפור בגד לחג.

1809-1732

1791-1756

1827-1770

תיאור היחסים בין אנשי אצולה ומלחינים

פרנץ יוזף היידן שימש במשך שלושים שנה כמנהל מוסיקלי אצל נסיך הונגרי בשם אסטרעזי שהיה פטרון.

בנוסף להלחנה, הוא היה אחראי על אנשי תזמורת, מקהלה וזמרי אופרה שמספרם עלה על 150 איש. כמו כן, היידן היה צריך לדאוג לתיקון כלי הנגינה, לתלבושת אחידה לנגנים ואף לחופשות המוסיקאים. בכל שבוע היה עליו להלחין יצירות מוזמנות לאירועים שונים. יצירה שהולחנה בבוקר, נוגנה כבר בערב בפני הנסיך ואורחיו.

וולפגנג אמדיאוס מוצרט, שבילדותו הופיע כילד פלא בפני מלכים ומלכות, היה צריך לבקש רשות לכל מסע קונצרטים מפטרון - ארכיבישוף מהעיר זלצבורג. בסיום ההופעות המוסיקליות בארמונו של הארכיבישוף היה עליו לשבת בקצה שולחן האוכל עם יתר המשרתים. כאשר סירב לעבוד בתנאים משפילים אלה, נזרק מארמונו של הארכיבישוף.

חיפוש מקורות פרנסה הפך לתעסוקה קבועה עבורו והחליש את כוחותיו. מוצרט נפטר בגיל צעיר.

לודוויג ואן בטהובן היה מלחין, פסנתרן מפורסם ומורה לפסנתר. הוא היה המלחין העצמאי הראשון. את רוב יצירותיו הלחין לפי השראתו האישית ולא על-פי הזמנה מראש. בטהובן נעזר בתמיכת פטרונים וגם פרנס את עצמו באמצעות מכירת הזכות להדפיס את יצירותיו, למוצאים לאור (מו"לים).

פרק 2 הסונטות של בטהובן

דמותו של המלחין, לודוויג ואן בטהובן

בטהובן נחשב היום לאחד מגדולי המלחינים בכל הזמנים. חלפו כ-200 שנה מאז שהלחין את יצירותיו הגדולות. עם זאת, האוצר המוסיקלי הנפלא שהותיר לנו ממשיך ומתנגן עד היום בכל ארצות תבל, באולמות הקונצרטים המכובדים ביותר, כמו גם בכל סביבה חברתית וביתית. נצא איפוא יחדיו, לחיפוש אחר הקסם המסתתר ביצירותיו של בטהובן, קטנות כגדולות.

העיר ווינה, במאה ה-18

בטהובן נולד בעיר בון שבגרמניה, בשנת 1770. אביו היה המורה הראשון שלו לפסנתר, וכשגילה שבנו מוכשר מאד בנגינה, הוא אילץ אותו לתרגל יום ולילה. האב בזבז את כספו על שתייה, ולאחר מות אמו, נאלץ בטהובן לפרנס את שני אחיו הצעירים, יוהאן וקארל.

חפשו באינטרנט, דברים מעניינים על המלחין **לודוויג ואן בטהובן** וספרו עליהם בכיתה, לדוגמה: מדוע הוא עבר לגור בווינה? מה היה מיוחד בעיר זו שבאוסטריה? מה ידוע על פגישה עם מוצרט? מה למד אצל היידן? את מי, ואת מה, אהב בטהובן במיוחד?

בטהובן היה מודע לכישרונו המיוחד והוא רצה שאנשים רבים יוכלו לשמוע את יצירותיו - ולא רק מלכים ואנשי אצולה. הוא האמין בצדק ובזכויות של בני אדם לחיות חיים חופשיים עם זכויות שוות בפני החוק והשלטון. הוא אהב להימצא בחברת אנשים, עד שהתחיל לאבד את שמיעתו, כשהיה רק כבן 28. הפריע לו מאד להודות שהוא - המלחין והנגן המפורסם - אינו שומע.

בימים ההם החרשות נחשבה כפגם וחולשה, ועל כן הוא הסתיר זאת אפילו משני אחיו. היה לו קשה לנהל שיחה בחברה. הוא התחיל להתבודד והפסיק להגיע למסיבות ולאירועים חברתיים. למרבה הפליאה, החרשות לא מנעה מבטהובן להמשיך להלחין. רבות מיצירותיו הדגולות הולחנו במהלך חרשותו.

בטהובן התפרסם בווינה כפסנתרן דגול וכמי שדרש קשב וריכוז מהקהל שלו. הוא היה מסוגל להפסיק קונצרט באמצע, ולחכות לשקט מוחלט.

התנהגותו לא פעם, הייתה רגשנית ומתפרצת, ולא תמיד התאימה להתנהגות המקובלת בקרב אנשי האצולה של וינה. התבוננו בתמונה: מה ניתן לספר על בטהובן ועל תקופתו - תקופת המאה ה-18 באירופה?

בטהובן הלחין יצירות רבות, וביניהם: 32 סונטות לפסנתר, יצירות קאמריות רבות להרכבים שונים, יותר ממאה שירים ועיבודים לשירי עם, אופרה אחת, חמישה קונצ'רטי לפסנתר ותזמורת, ותשע סימפוניות.

שיחה בקבוצה

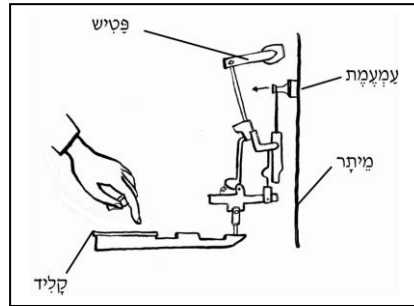
בטהובן היה יוצא דופן בכישרונו ובכוח רצונו. הוא לא וויתר ולא נכנע, והצליח להלחין יצירות נפלאות גם במהלך חירשותו.

כולנו שונים זה מזה. לכולנו גם כישרונות ויכולות, וגם קשיים. כיצד אתם מטפחים את הכישרונות שלכם?
ספרו על אתגר בו אתם מתמודדים ומתקשים להצליח?

התפתחות הפסנתר

בכלי המקלדת שקדמו לפסנתר, לא ניתן היה להפיק שינוי בעוצמת הצליל, כך שהנגינה היתה שקטה ואחידה. מגבלה זו היוותה תמריץ להמצאת חידושים. בשנת 1700 המציא בונה כלים איטלקי, בשם ברתולומיאו כריסטופורי, כלי נגינה משופר בהרבה, שאיפשר השמעת צלילים בעוצמות שונות. הכלי החדש נקרא בשם "פיאנו-פורטה", כלומר, שקט-חזק, ובקיצור: "פיאנו". המצאת הפסנתר היוותה חידוש מהפכני ששינה לחלוטין את אופי המוסיקה שחוברה לכלי מקלדת, ובטהובן היה המלחין שהוביל שינוי זה.

חידה

לאיזו קבוצת כלי נגינה שייך הפסנתר?

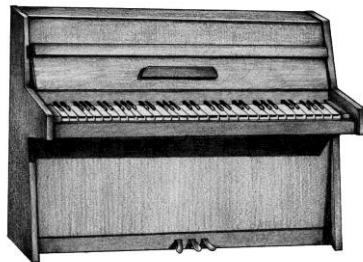
1. כלי מיתר?
2. כלי הקשה?
3. כלי מקלדת?

הסבר

1. מיתרים, הנמצאים בתוך תיבת תהודה, הם מקור הצליל בפסנתר.
2. הצלילים מופקים על ידי הקשות פטישונים על המיתרים, פטישון לכל מיתר.
3. הפעלת הפטישונים נעשית באמצעות נגינה על קלידים, המצויים בחלק הקדמי של הפסנתר.

תשובה

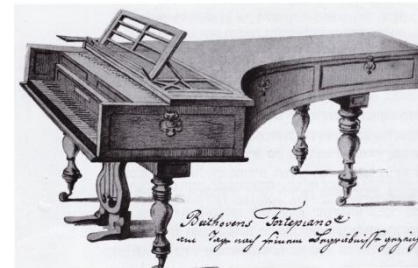
הפסנתר שייך איפוא, לקבוצת **כלי מקלדת**, אך השייכות מורכבת: נגינה על המקלדת מפעילה מערכת של פטישונים, המקשים על מיתרים.

פסנתר עומד

פסנתר כנף של ימינו

פסנתר פיאנו-פורטה של בטהובן

תמונה מתוך הספר מאת ג'רמי סיפמן: "בטהובן - חייו ויצירתו"

הסונטות לפסנתר מאת בטהובן

מקור המילה "סונטה" בשפה הלטינית: "להשמיע מוסיקה בנגינה". לסונטה, במסורת של התקופה הקלאסית, מבנה של שלושה פרקים: מהיר-איטי-מהיר. בתקופה של היידן, מוצרט ובטהובן, הייתה הסונטה צורה חשובה שהעמידה אפשרויות רבות בפני המלחין. בטהובן היה מהפכן. הוא פרץ לעיתים את המבנה המקובל והלחין סונטות בעלות ארבעה פרקים, או שיצר רצף בין פרקים והתוצאה הייתה סונטה בעלת שני פרקים בלבד. כמו כן, הסדר של מהיר-איטי-מהיר לא תמיד נשמר.

בטהובן מנגן אצל הפטרון לכנובסקי
צירו מאת ג'וליוס שמיט Julius Schmid

בזכות סונטות אלה, הפכה הנגינה בפסנתר לאתגר הדורש כישרון רב. התפתחות מבנה הפסנתר איפשרה, הן למלחין והן לנגן, מתן ביטוי לעולם חדש של צבע ורגש. בטהובן הלחין 32 סונטות לפסנתר והביע בהן מגוון רחב של רגשות.

ההאזנה לקטעים מתוך הסונטות לפסנתר של בטהובן מזמנת חשיפה ראשונית לאוצר מוסיקלי זה, וכן הזמנה להאזין ליצירות אלה בשלמותן.

משימה יצירתית

2. הבעת רגשות בסונטות של בטהובן

התגובה הרגשית למוסיקה היא ראשונית ומיידית. ככל שנרבה להכיר אותה, נעמיק את החוויה. לרגשות העולים מן המוסיקה ניתן לנתן ביטוי באופנים שונים: בצבע, בתנועה, במילים, בפנטומימה, בדרמה, ועוד.

הכינו מבחר גדול של צבעים: רצוי צבעי עפרון או צבעי שמן.

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

1. הסתדרו ב-8 קבוצות.
 2. האזינו ל-8 קטעים קצרים מתוך סונטות שונות לפסנתר מאת בטהובן. בחרו צבע הנראה לכם מתאים לאופי המוסיקה. צבעו משבצת אחר משבצת, על פי סדר הקטעים.
 3. חשבו כיצד ניתן להביע בתנועה, את הרגשות שבמוסיקה. האזינו שוב לאותם קטעי מוסיקה. בכל קטע תתנועע קבוצה אחת במרחב החדר, ותביע בתנועה את האופי ואת הרגשות שבה.
- התלמידים המתבוננים ויחשבו אלו רגשות באים לידי ביטוי בתנועתם.

קיראו את המילים המתארות רגשות.

האזינו שוב לכל קטע וקטע ורשמו את מספרו ליד המילים המתארות את הרגשות שבו.
אין תשובות נכונות או לא נכונות – מדובר בתחושה האישית שלכם.
ניתן להוסיף מילות רגש משלכם.

1

הודיה	בדידות
תפילה	רוגע
אכזבה	געגועים
שלווה	השפלה
כאב	חמלה
אדישות	סבל
	מסתורין

2

בלבול	חגיגות
הקנטה	הומור
צהלה	קלילות
	משחקיות
	מרץ
עליזות	שמחה
הפתעה	אושר

3

סכנה	גבורה
גאווה	זעם
נקמה	אומץ
כעס	הערצה
ביטחון	קנאה
	התפרצות

5. התבוננו בתמונות. כולן הן דיוקנים שונים של בטהובן שצוירו על ידי אמנים בתקופתו. מהם הרגשות שאתם מזהים בדיוקנים השונים שלפניכם? אלו הבעות שאתם מכירים מקטעי המוסיקה ששמעתם חסרות פה? לכך השארנו משבצת ריקה.

לודוויג וואן בטהובן 1770-1827

בטהובן כתב מכתבים רבים לידידים, לנשים שאהב, לאחים שלו, לפטרוניו, למוציאים לאור של יצירותיו, ולאחרים. במכתבים האישיים, הוא הביע לא פעם את רגשותיו.

כתבו לנו, וספרו על הרגשות שחוויתם בהאזנתכם לקטעי הסונטות של בטהובן. נשמח לפרסם חלק מן המכתבים שלכם בפורום של האתר: biui.org.il

לבטהובן היקר

6. אלו סונטות, מתוך הקטעים ששמענו, הייתם רוצים לשמוע בשלמותן? קישורים לסונטות אלה תמצאו בין חומרי העזר במדור "שיעורים מקוונים", באתר שלנו: biui.org.il

1 מס' 20 פרק 2	2 מס' 14 פרק 1	3 מס' 14 פרק 2	4 מס' 14 פרק 3	5 מס' 8 פרק 2	6 מס' 15 פרק 3	7 מס' 21 פרק 1	8 מס' 2 פרק 3
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	---------------------	----------------------	----------------------	---------------------

סונטה מס' 14 - בדו דיאז מינור - "כמו פנטסיה"

את רוב הסונטות שהלחין, הקדיש בטהובן לפטרונים, לידידים, ולתלמידיו לפסנתר. את סונטה מס' 14 הוא הקדיש לרוזנת ג'ולייטה גוויצ'רדי, תלמידתו לפסנתר. בטהובן התאהב בג'ולייטה אך היא העדיפה להינשא לאדם המתאים למעמדה, כפי שמקובל היה בימים ההם.

ג'ולייטה גוויצ'רדי

דף הקדשה של סונטה מס' 14

על גבי כתב היד של היצירה רשם בטהובן "כמו פנטסיה". חמש שנים לאחר מותו של בטהובן כונתה הסונטה בשם "אור הירח". שם זה ביטא את תחושותיו של אחד ממשוררי התקופה, שבדמיונו "ראה" את השתקפות הירח במי אגם. כינוי זה נשמר עד היום.

מתוך 32 סונטות לפסנתר של בטהובן סונטת "אור הירח" היא אולי המפורסמת ביותר. רבים ניסו להבין את סוד קסמה. גם אנחנו ננסה לגלות זאת. לסונטה שלושה פרקים מנוגדים כאשר לכל אחד אופי משלו.

פרק 1

לפניכם תווים של תחילת הפרק הראשון של הסונטה, שבהם ניתן להבחין בשלושה צבעים: תכלת, כחול ואדום. הצבעים מבליטים שלשה רבדים מוסיקליים.

הפרק מתחיל בשילוב של שני רבדים: הרובד האמצעי בצבע תכלת, והרובד התחתון בצבע כחול. ברובד האמצעי מופיע תנועה מתמדת, גלית, מתחילת הפרק ועד לסיומה.

התנועה ברובד התחתון היא איטית ביחס לרובד האמצעי, ובהתחלה, יורדת באופן הדרגתי. הצטרפות מנגינת הרובד העליון, המופיעה כאן בצבע אדום בולט, הופכת את שני הרבדים הקודמים לליווי.

בצבע אדום בולט, מופיעה מנגינת הרובד העליון. בתחילתה, המקצב מנוקד, עם חזרות על אותו הצליל. היא ומתרחבת אט אט.

Adagio sostenuto

pp

5

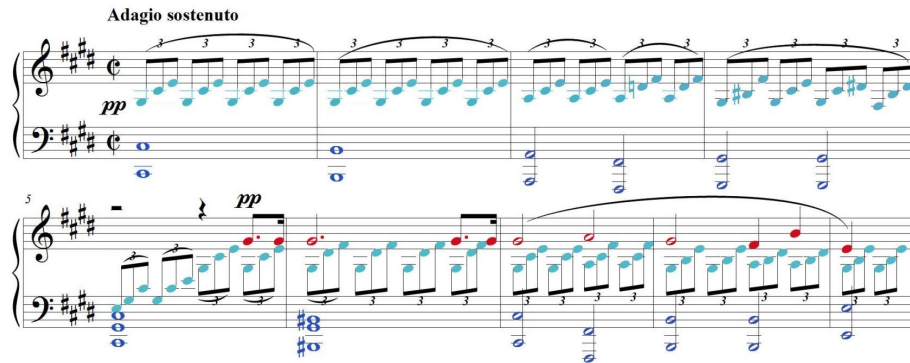
pp

בסיום הפרק, היא יורדת כלפי מטה, ומסתתרת בתוך הרובד התחתון. שומעים שוב את המוטיב הפותח והוא חוזר שוב ושוב בעוצמה נחלשת. הפרק מסתיים בשני אקורדים שקטים (pp).

משימה יצירתית

3. "רבדים" בפרק הראשון של סונטת "ליל ירח"

1. הסתדרו בשלשות.
התבוננו בתווים ותארו כל רובד במילים.
שוחחו על ההבדלים בין הרבדים השונים.

2. האזינו לתחילת הפרק. כל תלמיד בוחר באחד
הרבדים, ומדמיין כיצד אפשר לתאר אותו בתנועה.

3. האזינו שוב, והתנועעו יחד בהתאם למוסיקה, כאשר
כל אחד מתאר בתנועה את הרובד שבחר.

4. ספרו מה הרגשתם כאשר ביצעתם יחד את
שלושת הרבדים?

מה למדתם על הפרק הראשון של הסונטה "אור ירח"?

סרטים ביוטיוב (UTUBE)

1. צפו בסרט הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=yojDu3E9jls&index=13&list=RDQglck7rpl3w>

מה הקשר בין הצבעים בסרט זה לבין הצבעים שראיתם בתווים?

2. צפו בפרק הראשון של הסונטה בביצועים שונים.

Daniel Barenboim

<https://www.youtube.com/watch?v=GXjhc8EbY4I>

Glen Gould

<https://www.youtube.com/watch?v=HoP4IK1drrA>

Jason

https://www.youtube.com/watch?v=kVARN4_GcS4

Wilhelm Kempff

<https://www.youtube.com/watch?v=O6txOvK-mAk>

3. שוחחו: במה הם שונים זה מזה?

איזה ביצוע מוצא חן בעיניכם במיוחד, ומדוע?

פרק II

הפרק השני, האמצעי, תואר על ידי המלחין הידוע, פראנץ ליסט, כ"פרח בין שני תהומות" - שהם הפרק הראשון והפרק השלישי.

לפרק שלושה חלקים: A - B - A

חלק A מגינות קצרות וקלילות, החוזרות בשינוים קלים.

בכל פסוקית, מעין שאלה, בצלילים מקושרים, ותשובה בצלילים מקוטעים (פתוח-סגור).

חלק B נקרא טריו, ובו שולטים הצלילים הנמוכים.

חלק A המגינות הקלילות חוזרות וסוגרות את הפרק.

1. האזינו להתחלה של חלק A והבחינו במגינות הקצרות, החוזרות בשינויים.

2. האזינו לכל הפרק ושימו לב להבדלים שבין החלקים.

Beethoven Haus Bonn הוצאה לאור

פרק III

פרק סוער זה פותח ב"ריצות" כלפי מעלה, המסתיימות בשני אקורדים מתפרצים. לפניכם כתב היד של בטהובן, המראה את תחילת הפרק.

1. נסו לגלות בכתב היד את האקורדים המודגשים בסיום כל פסוקית.

2. האזינו לפרק השלישי וספרו למה שמתם לב.

כיצד ניתן לסכם סונטה נפלאה זו

1. שוחחו בקבוצות קטנות על מה שאהבתם במיוחד ביצירה?
2. המציאו שם מתאים לכל אחד משלושת הפרקים. שלחו את הצעותיכם "לבטהובן היקר....".
3. עיינו שוב בשלושת הרשימות של רגשות בעמוד 16. דונו אלה מילים מתאימות לפרקים של סונטת "אור הירח".

בקישורים הבאים תוכלו לצפות בפרקים בשלימותם, בביצועו של הפסנתרן ווילהלם קמף.

פרק 1 - סונטת "אור הירח"

<https://www.youtube.com/watch?v=O6txOvK-mAk>

פרק 2 - סונטת "אור הירח"

<https://www.youtube.com/watch?v=vDNsX4DtzZs>

פרק 3 - סונטת "אור הירח"

<https://www.youtube.com/watch?v=oqSulR9Fymg>

משימה יצירתית בשילוב אמנויות

השמיעו את סונטת "אור ירח" למורה לאמנות ובדקו האם ניתן להכין בשיעור שלה "קולאג' " המציג התרשמות מן הסונטה, מספר 14, בעלת שלושת הפרקים. נשמח לקבל תמונות או תיאור של יצירתכם: שלחו לפורום של "בטהובן היקר....". biui.org.il

פרק 3

בטהובן והקונצ'רטו

קונצ'רטו

כאשר שומעים את צירוף המילים "דו-שיח" אנחנו חושבים על שיחה בין שני אנשים. האם אתם יודעים שגם במוסיקה אפשר לשמוע "דו-שיח"? דו-שיח מתקיים בין כלי הסולו לבין התזמורת ולעיתים בין קבוצות שונות של כלים בתזמורת. בדו-השיח של הקונצ'רטו חשוב שיתקיימו גם כבוד הדדי וגם הקשבה

פרק הסיום (פרק 3) מתוך קונצ'רטו מס' 2 לפסנתר ולתזמורת

בטהובן הלחין חמישה קונצרטי לפסנתר. קונצ'רטו מס' 2 פורסם בשנת 1795, כשבטהובן היה בן 25. הקונצ'רטו מורכב משלושה פרקים: מהיר - איטי - מהיר. אופיו של הפרק השלישי, המסיים את הקונצ'רטו, מלא שמחת חיים ואנרגיה.

בפרק בולטים שני נושאים מרכזיים.

1. השלימו את שמות התווים ושירו את הנושאים.

במה מתבטא הניגוד ביניהם?

תחילת הנושא

תחילת הנושא השני

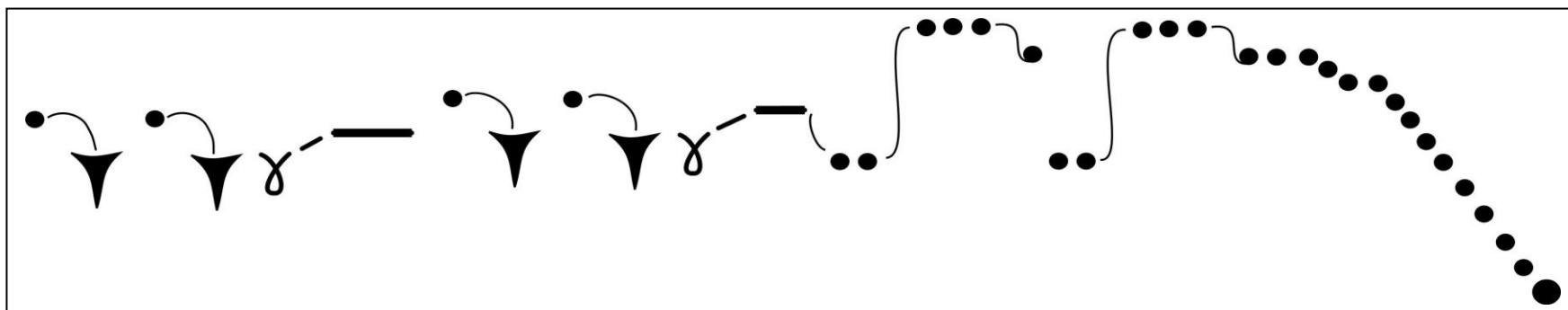
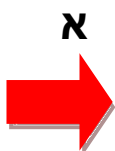

- שתי תבניות ריתמיות מאפיינות את המנגינות ששרתם.
2. הקישו אותן וציינו לאיזה נושא שייכת כל תבנית.
 3. התאימו תנועה לכל אחד מהנושאים.
- האזינו למוסיקה ובצעו את התנועות שתכננתם.

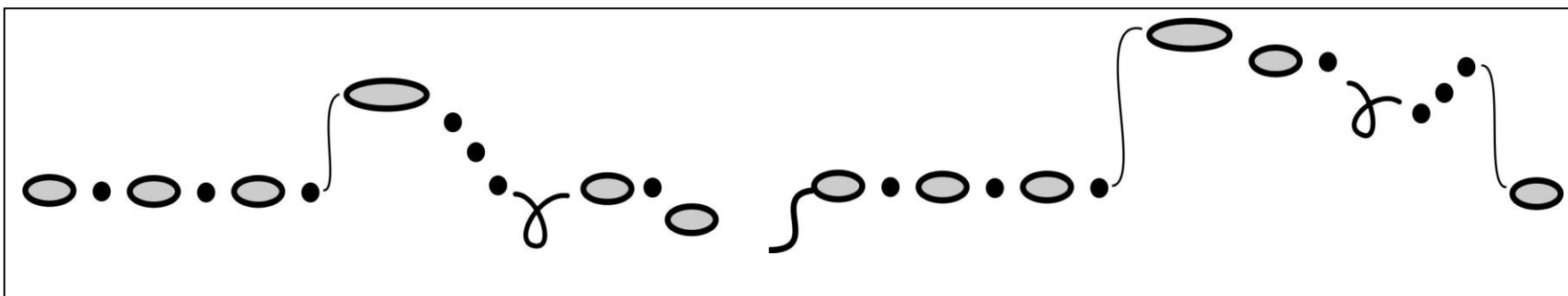
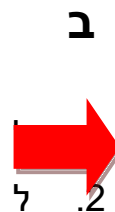
רישום גרפי של שני הנושאים

1. האזינו שוב ועיקבו אחר הרישום של שני הנושאים, בכל פעם שהם מופיעים.

הנושא הראשון

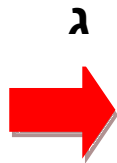
הנושא השני

פניכם מבנה הפרק, הכתוב בצורת רונדו : **א - ב - א - ג - א - ב - א**

3. לאחר היכרות עם מבנה הפרק ועם הרישום של נושאים **א** ו-**ב**, האזינו לנושא **ג**' ותארו אותו בתנועות יד.

4. הכינו רישום משלכם של נושא **ג**.

בפרק זה אפשר לשמוע שילובים רבים, כאשר התזמורת (טוטי) מלווה את הסולן ולהפך. לעיתים הם משלימים זה את זה, ולעיתים כל תפקיד נשמע בנפרד.

5. האזינו לפרק ועיקבו בטבלה.

קודה	א'	ב'	מעבר	א	ג	א	ב	מעבר	א
שילוב של קטעי תזמורת עם קטעי סולו	טוטי	סולו ואחר כך שילוב של סולו עם התזמורת	שילוב של סולו עם תזמורת	סולו ואחר כך טוטי	שילוב של סולו עם התזמורת	סולו ואחר כך טוטי	סולו ואחר כך שילוב של קטעי סולו עם התזמורת	שילוב של קטעי סולו עם התזמורת	סולו ואחר כך טוטי (התזמורת)

הרחבה

בקישרים שלפניכם תוכלו לצפות בהתחלות של שלושה קונצ'רטי שונים, כולם מאת בטהובן.
מי השונה מבין השלושה? במה הוא שונה מן השניים האחרים?

.1

<https://www.youtube.com/watch?v=fh0eMXNSPKo>

.2

https://www.youtube.com/watch?v=s_30DI6qOBY

.3

<https://www.youtube.com/watch?v=h1hkOJYrZPo>

משימה יצירתית

4. משחק של יחיד ורבים

1. הסתדרו בקבוצות.
2. המציאו משחק שבו קיים תפקיד ליחיד ותפקיד לרבים. הקפידו לנהוג בכבוד הדדי.
3. הציגו את המשחק בפני הכיתה.
4. לאחר שצפיתם במשחק של קבוצה אחרת, ספרו עד כמה הצליחו המשתתפים לשמור על יחס של כבוד בין התפקידים?

מנצח

תפקיד המנצח התפתח בצורה הדרגתית. בהתחלה, נגן כלי המקלדת גם ניגן וגם ניצח על יתר הכלים. בהמשך, תפקיד נגן הסולו הפך לווירטואוזי יותר ודרש תשומת לב מלאה של המבצע. גם מספר כלי הנגינה גדל, וגם נוספו סוגים חדשים של כלים. כתוצאה מזה תפקיד המנצח הפך להיות מורכב וייחודי. מאז הניצוח הוא תחום התמחות בפני עצמו.

המנצח משפיע על הפירוש ועל הבעת היצירה, ועוד.

1. התבוננו בתמונות וספרו מה, לדעתכם, דורש המנצח מנגני התזמורת בכל אחת מן התמונות?

2. צפו בניצוח באמצעות הקישור הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=85Gb2hmaK2I>

מה הפתיע אתכם?

ציינו אלו הנחיות העביר המנצח לנגנים, ותארו בתנועות ידיכם כיצד הוא הראה כל הוראה.

פרק 4 בטהובן והשיר

בטהובן הלחין יותר ממאה שירים לסולנים ולקבוצות קטנות של מבצעים, וכן עיבודים רבים לשירי עם שונים. כמו כן, שילב בטהובן את הקול האנושי ביצירות גדולות לתזמורת, כמו קנטטות, מיסות ואופרה, ואפילו בסימפוניה. יצירות אלה זכו בהצלחה רבה באולמות קונצרטים בכל רחבי העולם. נכיר מבחר שירים מאת בטהובן שניתן לשיר בכיתה ובמקהלה.

המטרונום

לבטהובן היה ידיד בשם מלצאל, שנהג להמציא כלים מסוגים שונים. והנה עלה לו הרעיון לבנות מכשיר לעזרת כל המוסיקאים. הוא בנה מכשיר עם מטוטלת מופנית כלפי מעלה וקרא לו מטרונום. תנועות המטוטלת השמיעו נקישות, וניתן היה לבחור ולשנת את מהירות הנקישות. בטהובן העריך את ההמצאה ורצה להודות לחברו. בפרק השני של הסימפוניה השמינית, הוא הלחין מעין בדיחה מוסיקלית וכלל בו מוטיב קצבי כחיקוי למטרונום. קיימת גם גרסה לשירה בקנון.

האזינו לשיר והצטרפו לשירה.

<http://www.youtube.com/watch?v=GVHYtaKREAc>

המטרונום שהמציא מלצאל

המטרונום

קנון על פי נושא מתוך הסימפונייה השמינית
מאת לודויג ואן בטהובן
נסח עברי: לירן פוגל

1. *mf* ט - ט ט - ט ט - ט ט - ט ר - ט ט - ר - ט ט - ר - ט ט

צל - מל שמו - ו אוד - מ שוב - ח איש

4 2. *mp* ט - ט ט - ט ט - ט ט - ט - ט - ט נום - רו - מט ציא - המ

7 3. *p* ט - ט ט - ט ט - ט ט - ט - ט צב - ק - ה את נו - תן ט - ר - ט ט - ר - ט

10 4. ט - ט ט - ט ט - ט ט - ט תנו לו תנו לו תנו כ - בוד - כ איש קר - י אוד - מ ט - ר - ט ט - ר - ט

ט-ט ט-ט ט-ט ט-ט
ט-ט ט-ט ט-ט ט-ט...
איש חשוב מאד ושמו מלצל
ט-ט ט-ט ט-ט ט-ט...
מטרונום המציא
ט-ט ט-ט ט-ט ט-ט...
את הקצב נותן ט-ט ט-ט
ט-ט ט-ט ט-ט ט-ט
תנו לו תנו לו תנו כבוד
איש יקר מאוד - ט-ט ט-ט.....

1. סמנו בתווים את התו הראשון בכל שורה.
ניתן ללוות את השירה בצלילים אלה. באיזה מקום שלושת הצלילים האלה מתאימים כליווי?
מדוע?

"Ewig dein" - שְׁלֵךְ לְנֶצַח"

קִנּוֹן בְּשִׁלּוּשָׁה קוֹלוֹת

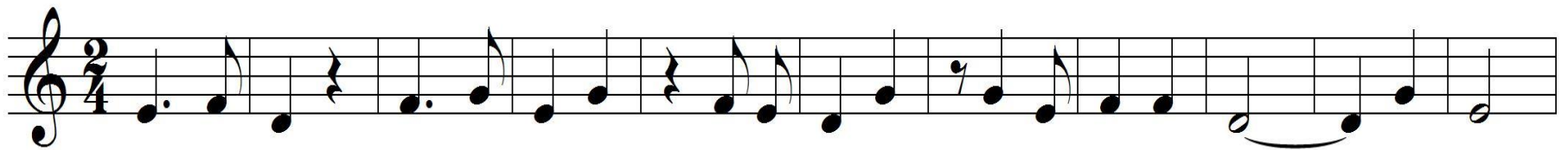
צמד המילים "אָוויג דיין" חוזר שוב ושוב בשיר.

1. האם אתם מכירים שירים בצורת "קנון"?
2. בחרו קנון אהוב עליכם ושירו אותו.
3. האזינו לשיר בקישור והצביעו כשנכנס הקול השני, ושוב כשנכנס הקול השלישי.

<https://www.youtube.com/watch?v=GB5u0uBPiPU>

- במנגינת הקנון של בטהובן יש שלושה חלקים: a - b - c
- לפניכם התווים של החלק הראשון מן הקנון, חלק a.
4. מתחת לכל תו, רשמו את שמו ושירו את המנגינה.

חלק a

5. האזינו לשיר והצטרפו, כל פעם, לשירת המנגינה של החלק הראשון.
6. (א) שירו את הקנון "מי ימלל גבורות ישראל".
(ב) שירו או נגנו בחלילית את השיר "קום בחור עצל וצא לעבודה".

המבנה של הקנון "אָוויג דיין" דומה לאחד הקנונים ששרתם. לאיזה מהם, ובמה הם דומים?

"מרמיטה" - Marmotte

מלים: יוהאן גתה

נסח עברי: שלי ברלינסקי ולירן פוגל

השיר "מרמיטה" (מרמוט) הולחן למילים של משורר גרמני מפורסם, יוהאן גתה. בשיר מסופר על זמר, הנודד ממקום למקום, ואתו מרמיטה. מקובל היה לזמרים נודדים להתקיים מכסף שקיבלו מעוברים ושבים, כאשר הם שרים, ומלווים את עצמם בכלי נגינה. בשיר זה, קיים ליווי בפסנתר. איזה כלי נגינה מחקה בטהובן בליווי? צפו בביצוע של ילדים בקישור הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=QRm71rK2ybs>

קראו את הנוסח העברי של השיר שכתבו שלי ברלינסקי ולירן פוגל. בבית האחרון, במקור של השיר בשפה הגרמנית, כתוב שהזמר נשאר רעב - ויש להניח שגם המרמיטה. בנוסח העברי הוסיפו שינוי הומוריסטי, שהמרמיטה לא נשארה רעבה!

אלו שורות חוזרות בשיר?

1. שירו את השיר ועיקבו אחר התווים.
2. זהו את המקומות בהם שרים את המילה "מרמיטה".
באלו פסוקיות המנגינה במילה זו מסתיימת בסיום "פתוח"? ומתי בסיום "סגור"?
3. בצעו שוב את השיר, כאשר חצי כיתה שרה את הפסוקיות הפתוחות וחצי כיתה את הפסוקיות הסגורות.

"מרמיטה" - Marmotte

(ל המקור בלה מינור)

הו אל תרשו לי כף להמשיך	נקרית בדרךפי היפה בנשים	כי בדרךפי אפגש ידידים	השביל עולה וכה גם אני
ובטח שלא עם מרמיטה	וגם בדרךפה של מרמיטה	הפירו נא, זו המרמיטה	פוסע עם המרמיטה
את כל שיהיה לי עמי בתיק	רוצה היא אותי, הקטן בגברים	תשיב חיוך מכל נערה	על הפתח תיה אהובה
אכלה שתתה המרמיטה!	מי אני בלעדיה, מרמיטה?	מכל אהובה, מרמיטה	שלי את תמיד, מרמיטה
מכאן עד שם עד קצה עולם	מכאן עד שם עד קצה עולם	מכאן עד שם עד קצה עולם	מכאן עד שם עד קצה עולם
הולכת אתי מרמיטה	הולכת אתי מרמיטה	הולכת אתי מרמיטה	הולכת אתי מרמיטה

המלחין הישראלי, יחזקאל בראון, כתב אף הוא קנון על מרמיטות. כדאי להכיר גם קנון זה.

"הַיָּמִים הָהֵם....." - Auld Lang Syne

מְלִים: רוֹבֶּרְט בֶּרְנֶס (Robert Burns) עַל פִּי זֶמֶר עִם סְקוֹטִי
עֲבוּד מֵאֵת בְּטָהוּבֵן עַל פִּי לַחֵן סְקוֹטִי עֲמָמִי

בטהובן הלחין עיבודים לשירי עמים שונים: סקוטיים, איריים, רוסיים ועוד.
המילים של השיר Auld Lang Syne נכתבו באנגלית סקוטית.
שיר זה תורגם לשפות רבות ושרים אותו ברחבי העולם בחצות הלילה
לקראת השנה החדשה.
בשיר מסופר על מפגש של ידידים, הנזכרים בהרפתקאות שחוו יחד
בנעוריהם. הידידים שותים "לחיים" לכבוד "הימים ההם".

האזינו לשיר עם הסקוטי, "Auld Lang Syne", בעיבודו של בטהובן:
<https://www.youtube.com/watch?v=7IVKv8YrtCg>

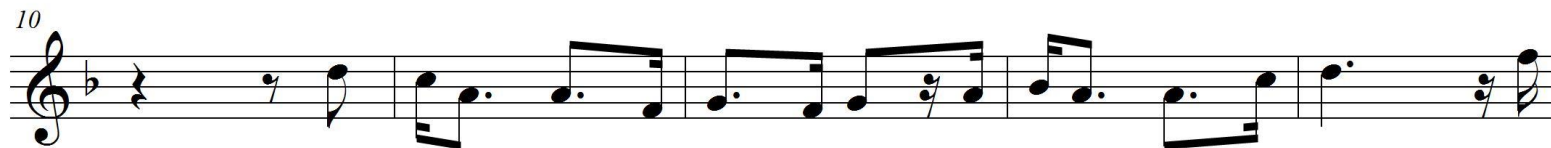
1. אלו רגשות עולים בכם בעת ההאזנה לשיר?
2. מה אופיו של השיר? באיזה אופן נוצר האופי הזה? התייחסו, בדיון, למרכיבים המוסיקליים הבאים:
מהירות, מקצב, כיוון מלודי, מהלך מלודי (קפיצות או מדרגות), קדמה, טונליות (מז'ור/מינור).
3. מנגינת השיר מורכבת משני חלקים, שהם בעלי התחלות שונות וסיומים זהים.
שירו את השיר והראו בתנועת יד את כיוון המנגינה ואת ההגעה ל"צליל הבית".

"הַיָּמִים הָהֵם....." - Auld Lang Syne

מלים: רוברט ברנס (Robert Burns) על פי זמר עם סקוטי

עבוד מאת בטהובן על פי לחן סקוטי עממי

"אהבתיך" - Ich Liebe Dich

מלים: ק.פ. הרוסה

תרגום: עדה ברודצקי

(Roxburghe Collection)

השיר מתאר אהבה גדולה בין בני זוג.
האהבה שלהם היא מקור של שמחה ושל נחמה.

בתחילת הסרט ביוטיוב מופיע התאריך בו הולחן השיר.
בן כמה היה בטהובן בשנה שהלחין את השיר?
מה ידוע לכם על תקופה זו בחייו?

האזינו לשיר "אהבתיך" ("Ich Liebe Dich") ונסו לעקוב אחר התווים ביוטיוב.

<https://www.youtube.com/watch?v=vTIJteGprGo>

1. על אלו רגשות מרמזת המנגינה - על תקווה והתרוממות רוח, או על כאב וייאוש?
הסבירו.

משימה יצירתית

5. שיר להיט מאת בטהובן

במשימה זו אתם עומדים להיות מפיקים של תקליטור: שיר להיט מאת בטהובן. אתם מעוניינים שהתקליטור שלכם ימצא חן בעיני אנשים רבים, שגם ירצו לרכוש אותו. על כן כדאי שתשקיעו מחשבה וזמן, בהקלטת השיר ובהכנת כריכה נאה ומושכת לב.

1. התארגנו בקבוצות.
2. בחרו בשיר אהוב עליכם במיוחד, מאת בטהובן.
3. התכוננו לשיר את השיר ולהקליט אותו.
4. חשבו על כריכה מושכת לב והכינו אותה. ניתן גם להיעזר במחשב.
5. חישוב: היכן לכתוב את שם המלחין ואת שם השיר. צלמו ושלחו אלינו לפורום באתר: biui.org.il

פרק 5

הסימפוניות של בטהובן

בתנ"ך, בספר דניאל (ג' 5, 10, 15) מופיעה המילים "סימפונייה" ו"סיפונייה" בין שאר כלי נגינה הנזכרים בפרק. המילה "סימפונייה" מופיע בשפה היוונית העתיקה כתיאור לנגינה של מספר צלילים, הנשמעים יחד.

היידן הלחין 107 סימפוניות ומוצרט יותר מ- 41 סימפוניות. בטהובן הלחין רק 9 סימפוניות, אך אלה היו בעלות מימדים גדולים ומורכבים בהרבה, מאלה שקדמו לו. הוא גם הרחיב את מספר כלי הנגינה בתזמורת. היידן ומוצרט הלחינו יצירות עבור אנשי האצולה, והסימפוניות שלהם בוצעו בארמונות. בטהובן, לעומת זאת, ייעד את הסימפוניות שלו לקהל רחב ולאולמות קונצרטים גדולים, בהם אפשר לתת ביטוי לעוצמה המתפרצת של המוסיקה שלו.

הסימפוניה החמישית - "סימפונית הגורל"

הפרק הראשון

ידידים סיפרו שארבעת הצלילים הראשונים, הפותחים את הסימפוניה, תוארו על ידי בטהובן עצמו: "כך דופק הגורל בדלתי". זה אולי גם מסביר את הכינוי, "סימפונית הגורל", כמתקשר למאבקו הקשה עם חירשותו, ההולכת וגוברת.

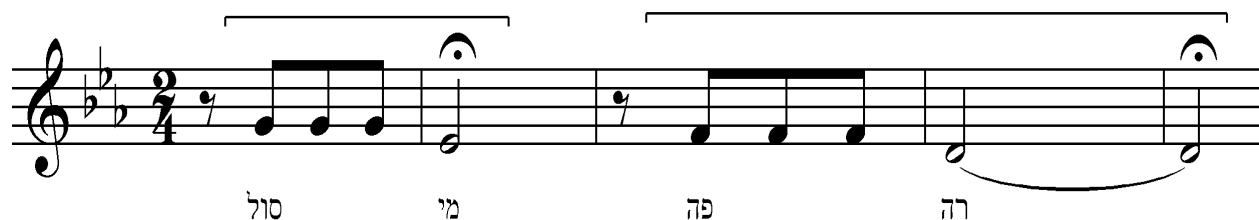
לפניכם מקצב של "מוטיב הגורל" הפותח את הסימפוניה, וממשיך אחר כך כחומר מוסיקלי מרכזי ביצירה.

1. הקישו את מקצב המוטיב.

לפניכם התווים של הנושא ראשי.

הנושא הראשי

2. שירו את הנושא הראשי. "מוטיב הגורל" מופיע בו פעמיים.

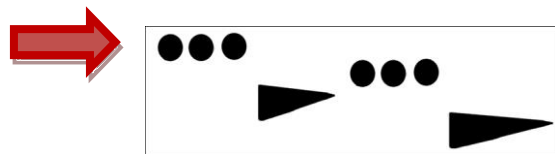
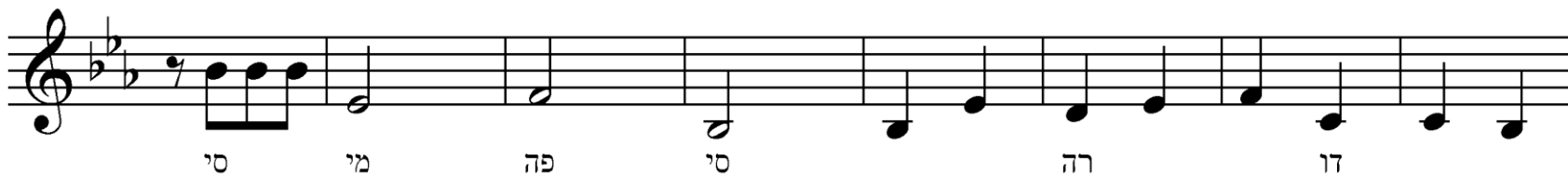
3. מהו השינוי שחל בו כאשר "מוטיב הגורל" חוזר בפעם השנייה?

4. מה, לדעתכם, תפקיד הפְּרָמָהּ בסיים המוטיב?

5. השלימו את רישום שמות התווים בנושא המשני.

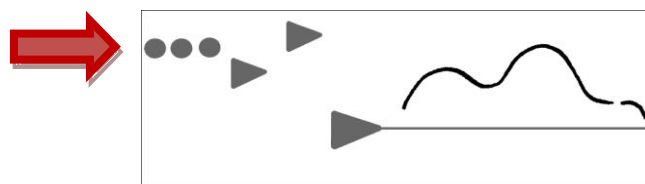

חישובו איך להפוך את קולכם לרך ועדין, כדי ליצור ניגוד בין הנושא הראשי למשני, ושירו את הנושא המשני.

לפניכם רישום גרפי של שני הנושאים: הנושא הראשי והנושא המשני.

6. השוו ביניהם וספרו מה גיליתם.

7. האזינו לתחילת הפרק וזהו את שני הנושאים.

8. התבוננו בתמונה וספרו מה אתם רואים.

יש כאן משחק של דמות ורקע.

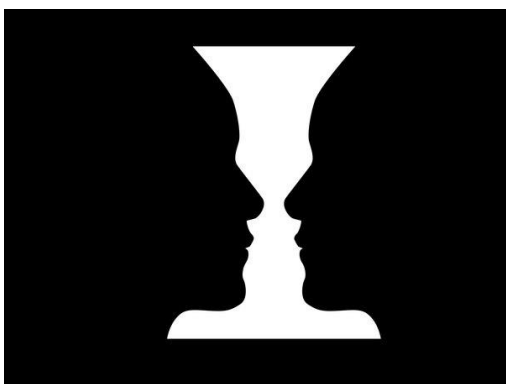
אולי משחק דומה קיים גם בנושא המשני של בטהובן, בו שומעים

שילוב בין הנושא הראשי ומנגינה חדשה.

לפרק הראשון שלושה חלקים: תצוגה - פיתוח - חזרה.

9. בעמוד הבא יש רישום גרפי של התצוגה בפרק הראשון.

האזינו למוסיקה ועיקבו אחר הרישום הגרפי.

רישום גרפי של התצוגה - פרק הראשון, הסימפוניה החמישית

הנושא הראשי

ff *p*

מעבר

f

הנושא המשני

ff *p*

סיום

ff

10. לאחר ההאזנה, התבוננו שנית ברישום הגרפי ותארו את השינויים ב"מוטיב הגורל".

11. עוצמת הנגינה משתנה פעמים רבות בקטע.

חזק	(f)
חזק מאוד	(ff)
שקט	(p)
שקט מאוד	(pp)

האזינו למוסיקה, עיקבו שוב אחר הרישום,
וכתבו במשבצות המתאימות את העוצמה הנשמעת.

משימה יצירתית

6. הלחנה של נושא ראשי ונושא משני

1. התארגנו בקבוצות.
2. העלו רעיונות לשני נושאים מנוגדים:
 - נושא הראשי
 - נושא משני
3. בחרו כלי נגינה מתאימים לביצוע שני הנושאים.
4. תכננו כיצד לבצע את הנושאים תוך הבלטה של הניגוד ביניהם.
5. התאמנו ונגנו בפני הכיתה.

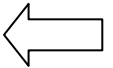

מבנה הפרק הראשון

את הניגוד בין נושא ראשי ונושא משני הכרתם בתצוגה, ולאחר מכן התנסיתם בחיבור נושאים מנוגדים. כעת האזינו לפרק הראשון בשלמותו.

הפרק בנוי משלושה חלקים: תצוגה, פיתוח וחזרה.

חזרה	פיתוח	תצוגה
------	-------	-------

1. שוחחו בזוגות: מה אתם חושבים יתרחש בחלק של הפיתוח ובחלק של החזרה?
2. צפו בקישור הבא, מן ההתחלה, עד 7:12 דקות, ובדקו את השערותיכם.

<https://www.youtube.com/watch?v=RBIQSyHV92Y>

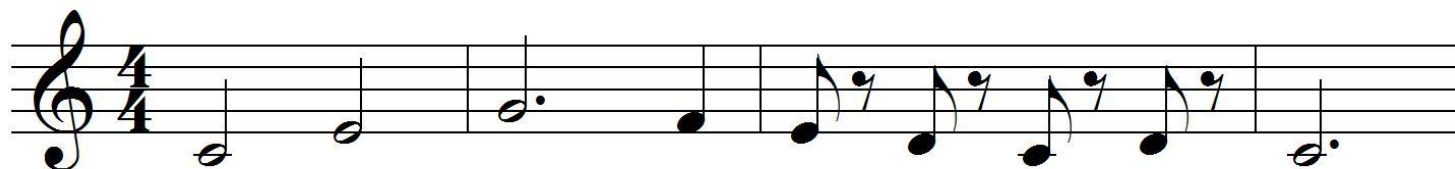
הרעיון של שלם המורכב משלושה חלקים מופיע גם באמנויות נוספות. לפניכם דוגמה של ציור.

פרק רביעי

הסימפוניה החמישית של בטהובן נותנת ביטוי צלילי להתמודדות של בטהובן עם גורלו. הפרק הראשון מציג התפתחות של "מוטיב הגורל". המוטיב מופיע שוב גם בפרק השני, השלישי והרביעי. אופייה של המנגינה הראשונה בפרק הרביעי, הוא של מארש ניצחון. המארש מושמע בעוצמה ובביטחון, המבטאים, כנראה, את ההתגברות על הגורל. לפניהם תווים של תחילת הפרק הרביעי.

1. שירו את המנגינה ובטאו בשירה תחושת כוח וביטחון.

כדי להגביר את תחושת הניצחון בפרק זה, מצרף בטהובן כלים נוספים בתזמור: טרומבונים, הנותנים עוצמה; קונטרבסון המוסיף עומק; וחליל פיקולו, בצלילים חדים ובולטים, המוסיפים חריפות וברק.

את הכלים האלה ניתן לראות, בין יתר כלי התזמורת, בסרט הבא.

2. צפו בקישור הבא, החל מדקה 26:38 ועד הסוף.

<https://www.youtube.com/watch?v=RBIQSyHV92Y>

3. צפו בקטעים מתוך הפרק הרביעי ונצחו על היצירה. שוחחו על חוויית הניצוח.

<https://www.youtube.com/watch?v=0REJ-ICGiKU>

משימה יצירתית

7. יצירת ניצחון

בקישורים הבאים תוכלו לצפות ולהאזין לקטעים מתוך שלוש יצירות. בעקבות הצפייה שוחחו מה משותף להן.

1) מרש הניצחון באופרה "אָאִידה" Aida מאת וֶרְדִי – עד דקה 1:31

<https://www.youtube.com/watch?v=l3w4I-KEIxQ>

2) בטהובן – תחילת הסימפוניה השלישית, האַרְוֹאִיקה Eroica עד דקה 1:14

<https://www.youtube.com/watch?v=vj4JFAQ0N8c>

3) מרש צה"ל – עד דקה 1:15

https://www.youtube.com/watch?v=M-vP7Ma9f_4

לפניכם רשימה של מאפיינים מוסיקליים שונים: עוצמה, גוון של כלי נגינה, מהירות, כיוון מלודי, טונליות (מז'ור/מינור), ועוד.

באיזה אופן כל אחד מהם תורם לתיאור הניצחון ביצירות ששמעתם?

1. התארגנו בקבוצות.

2. תכננו יצירת ניצחון משלכם. ניתן להוסיף תנועה, שירה ועוד.

3. בחרו בכלי נגינה מתאימים.

4. הציגו את יצירתכם בפני הכיתה והסבירו מה הופך אותה

ליצירת ניצחון.

הרחבה

אפשר לערוך דיון לגבי הביצועים הבאים: האם הם מקרבים את המאזין ליצירה המקורית, או מקלקלים את החוויה?

הסימפוניה החמישית : הרכב "כרמל אקפלה" (ישראל):

<https://www.youtube.com/watch?v=z1PJ2ZP9a0g>

הסימפוניה החמישית בעיבוד רוק: הכנר האמריקאני דויד גרט:

<https://www.youtube.com/watch?v=G-iCX8s7aJg>

בטהובן והטבע

עוד בהיותו נער, אהב בטהובן לטייל בטבע. מאוחר יותר, כשהתגורר בווינה, היו הטיולים בטבע, בכל מזג אוויר, חלק משמעותי בחייו. את הבוקר הקדיש להלחנה – ואת אחר הצהריים, להליכה במקומות האהובים עליו ביותר בחיק הטבע. הוא נשא עמו תמיד פנקס ועיפרון, ורשם רעיונות מוסיקליים שהיוו בסיס ליצירותיו. בקיץ, נהג לצאת מן העיר כדי לשהות תקופה ממושכת בכפר ובטבע. אולי שלוות השדות הירוקים, אל מול הרוחות העזות וגשמי הזעם הקיציים, מצאו הד בנפשו הסוערת.

הסימפוניה השישית - הפסטוראלית

בסימפוניה השישית, אפשר לשמוע את החיבור של בטהובן לטבע, ואת ההנאה הרבה שהוא שאב ממנו. הוא ציין במפורש, שלא כמנהגו, את ההתרחשויות בכל פרק ופרק, אך הסביר שהמוסיקה מתארת רגשות, יותר מאשר תמונות. מילה "פסטוראלי" פירושים רבים: רועה, שלוה, רוגע, ומקום אידיאלי וכפרי. לסימפוניה חמישה פרקים:

- פרק ראשון- התעוררות של רגשות עליזים, עם ההתקרבות אל הכפר
- פרק שני – תמונה על שפת הנחל
- פרק שלישי – מפגש עליז של בני הכפר
- פרק רביעי – סופת רעמים
- פרק חמישי – שירת הרועים. רגשות שמחה והודיה לאחר הסערה.

Augustus Wall Callcott

לפני כ-70 שנה יצא לאור סרט מצויר של וולט דיסני בשם "פנטסיה" - אוסף של קטעי מוסיקה מלווים באנימציה, וביניהם קטעים מתוך הסימפוניה השישית מאת בטהובן.

פרק ראשון - התעוררות של רגשות עליזים, עם ההתקרבות אל הכפר

ניתן לצפות בחלק מתוך הפרק הראשון של הסימפוניה הפסטוראלית, מתוך הסרט "פנטסיה", בקישור הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=-koZBg0iOrw>

פרק שני - תמונה על שפת הנחל

הפרק מתאר את יופיו של הטבע. בסיומו של הפרק, מחקים כלי הנגינה קולות של ציפורים: זמיר, שלו וקוקייה. לכל ציפור בחר בטהובן כלי משלה.

1. האזינו לקטע מתוך פרק זה.

2. זהו את כלי הנגינה המחקים קולות של ציפורים. מתחו קו מן הציפור לכלי המחקה את קולה.

פרק שלישי - מפגש עליז של בני הכפר

מבנה הפרק: ← B - A ||: A'

חלק A : לחלק A שלוש מנגינות. החלק מתחיל בשקט (pp) במשקל משולש. שתי המנגינות הראשונות נשמעות לסירוגין, ועוברות בין קבוצות הכלים, המצטרפות באופן הדרגתי. ניתן לדמיין שפתיחת הפרק מתארת את ההתכנסות של אנשי הכפר למפגש. במנגינה השלישית ניתן לשמוע את התלהבות הנגנים בתזמורת העממית. 1. כיצד המוסיקה של בטהובן יוצרת תחושה של התכנסות הדרגתית?

חגיגת החתונה - פייטר ברויגל

חלק B : קטע זה מתאר, כנראה, ריקוד עממי מלא אנרגיה. כל הכפר רוקד, כל הכפר מתנועע. הקטע מנוגן בעוצמה (ff) במשקל זוגי מודגש.

ריקוד החתונה - פייטר ברויגל האב

התבוננו בציור מאת האמן פייטר ברויגל האב (Pieter Bruegel the Elder), המתאר חגיגת חתונה בכפר. הצייר התגורר בהולנד ובבלגיה כמאתיים שנה לפני הולדתו של בטהובן. האווירה הכפרית המתוארת בתמונה אולי דומה לחוויות שביטא בטהובן בפרק השלישי של סימפוניית הפסטוראל.

1. המציאו ריקוד משלכם למוסיקה של חלק B.

בחלק A', המנגינה נעצרת פתאום ונשמעים קולות רעמים של סערה מתקרבת.

פרק רביעי - סופת רעמים

המוסיקה בפרק זה מתארת, בצלילים, את עוצמת הסופה: רעמים, ברקים ורוחות חזקות.

1. האזינו לפרק ורשמו את דרכי התיאור של הסערה:

רוחות	ברקים	רעמים	
			כלים
			עוצמת הנגינה
			תיאור הנגינה

הפרק הרביעי מסתיים בנגינה שקטה וקלילה של חליל הצד, המתאר את סיומה של הסופה, ואולי גם מבשר את קרני השמש המציצות מבעד לעננים. היצירה עוברת ברצף לפרק החמישי והאחרון, "שירת רועים. רגשות השמחה והודיה לאחר הסערה". בסימפוניה תחושה של מעגליות, המתחילה ומסתיימת ברוגע ושלוה.

צפו בביצוע היצירה בקישור הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=iQGm0H9I9I4>

לעזרתכם:

בדקה 22:28 שומעים את חיקוי קולות הציפורים

פרק שלישי - התכנסות אנשי הכפר - מתחיל בדקה 23:48

פרק רביעי – סופת רעמים - מתחילה בדקה 28:54

ומסתיימת באקורד הראשון של הפרק החמישי, בדקה 32:24

8. תמונות טבע

הכנה מראש

הכינו מבחר גדול של תמונות טבע המתאימות לפרק הרביעי, "סופת רעמים", מתוך הסימפוניה השישית מאת בטהובן. אפשר למצוא תמונות בעיתונים, בכתבי עת ישנים ובמחשב.

בכיתה:

1. התארגנו בקבוצות.
2. האזינו למוסיקה בעיניים עצומות ודמיינו מראות טבע, המשתנים על פי המוסיקה.
3. האזינו שוב וארגנו את התמונות תוך התייחסות ל"נופים" המשתנים במוסיקה.
4. הדביקו את התמונות על דף גדול והציגו בכיתה.

בבית:

1. התארגנו לעבודה ביתית משותפת.
 2. חפשו באינטרנט תמונות טבע מתאימות וסדרו אותן במצגת, על פי הסדר במוסיקה.
 3. השמיעו את המוסיקה והקרינו את המצגת בפני הכיתה.
- עיברו מתמונה לתמונה במקומות המתאימים.

"אודה לשמחה" מתוך הסימפוניה התשיעית

הסימפוניה התשיעית שונה מן הסימפוניות שנכתבו לפניה, הן בשל ממדיה הארוכים, והן בשל שילוב שירה של סולנים ומקהלה. בפרק האחרון של הסימפוניה שולב שיר, על פי המילים של "אודה" מאת המשורר הגרמני פרידריך שילר.

המילה "אודה" מקורה ביוון העתיקה ופירושה "שיר תהילה". כנראה שבטהובן הכיר את ה"אודה" של שילר, כשנתן שיעורי פסנתר בבתים פרטיים בעיר מולדתו, בון. מן ההיכרות הראשונה, חלם בטהובן לכתוב מוסיקה למילים אלה אבל רק כעבור 32 שנה, בשנת 1824, הוא הגשים את חלומו. בכתיבת המוסיקה של ה"אודה לשמחה" תיאר בטהובן כמיהה לחרות ולדרור, ולאחדות עמים ברחבי תבל.

המשאלה שהביע שילר בשיר, ובטהובן ביצירה, מופיעה תחילה בספר ישעיהו י"א 6: "וְגַר זָאב עִם כְּבֶשׂ".

נבואת זו של אחרית הימים של הנביא ישעיהו מדברת על מצב אידיאלי שישורר בעולם.

הסימפוניה התשיעית כולה מכונה "הסימפוניה הכורלית" בשל ההשתתפות של סולנים ומקהלה. לפניכם המנגינה של "אודה לשמחה". שירו אותה עם שמות התווים ואחר כך עם המילים. נסו לשיר כך שאפשר יהיה לחוש בשירתכם את הרעיון של אחוות אחים.

פאבו יארבי (Paavo Jarvi) מנצח על יצירות של בטהובן באולם הקונצרטים של ווינה

שיר תהלה לשמחה - Ode to Joy

מלים: פרידריך שילר
נסח עברי: לירן פוגל

השמחה מאין באה
משמים מן האל
מרוקמת את הנפש
ונשיר לה שיר הלל

5

9

13

כי כל ריב וגם כל פעם
במהרה יתפוגגו
מי אשר ידעו לשמח
מיפניו יתמוגגו

יד ביד פלנו יחד
לעולם נאמר תודה
פאחים נחיה ביחד
בשלום ובשמחה

נחפש בכל הארץ
על כל הר ליד כל יעץ
את האזן הקשבת
שתדע גם ליעץ

יד ביד פלנו יחד
לעולם נאמר תודה
פאחים נחיה ביחד
בשלום ובשמחה

פה מלא יפיו הטבע
גועשים בו החיים
הפלאים שסוערים בו
את הנפש ממלאים

עם השנים זכתה ה"אודה לשמחה" לאהדה גדולה, והפכה ליצירה בפני עצמה, כשיר של אופטימיות ושל אחדות.
היא אף אומצה כהמנון של האיחוד האירופי.

הכירו את הביצוע של "אודה לשמחה" ברחובות העיר ברצלונה, שבספרד.

<https://www.youtube.com/watch?v=kbJcQYVtZMo>

האזינו ל"אודה לשמחה" בצורתה המקורית החל מדקה 8:51 - 10:25.

<https://www.youtube.com/watch?v=t4N5-OALObk>

השוו בין הביצוע בקהל בעיר ברצלונה, לביצוע בניצוחו של
ליאונרד ברנשטיין.
במה הם דומים ובמה הם שונים?

שוחחו מה לדעתכם יוצר את האהדה המיוחדת לקטע זה
מתוך הסימפוניה.

"אודה לשימחה" בביצוע של 1000 זמרים:
https://www.youtube.com/watch?v=xBIQZyTF_LY

משימה יצירתית

9. מהי אמנות?

המושג "אמנות" כולל בתוכו הן את האמן והן את היצירה האמנותית. יצירה אמנותית נחשבת בעיני רבים כבעלת איכות, והיא עשויה להמשיך להיקשר כבעלת ערך למשך שנים ואפילו למשך דורות. כולנו נולדים עם היכולת להגיב ליצירות אמנות, וגם ליצור אמנות בדרך משלנו.

סוגי אמנויות כוללים:

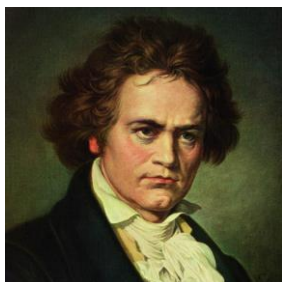
מוסיקה	פיסול	מחול	אמנות מחשב
ציור	ספרות	אדריכלות	אמנות עממית
רישום	תיאטרון	קולנוע	
קומיקס	צילום	משחקי וידאו	

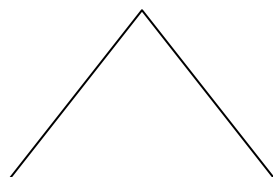
1. התארגנו בקבוצות.
 2. שוחחו על האמנויות שאתם מכירים.
 3. בחרו סוג אחד של אמנות אותו אתם מעוניינים להכיר יותר לעומק.
 4. חפשו מידע, תמונות, ודוגמאות של האמנות שבחרתם.
 5. ארגנו את החומרים שמצאתם והתכוננו להציגם בשיעור הבא.
- הכינו תערוכה כיתתית או בית ספרית, בה תציגו את האמנות השונות.

10. הולכים לקונצרט בטהובן

מלחין

מאזין

מבצע

התזמורת הפילהרמונית הישראלית

לפניכם משולש המתאר שלושה תפקידים מרכזיים במוסיקה.

- מה תפקידו של המלחין?
- מה תפקידם של המבצעים?
- מה מקומכם במשולש, כמאזינים לקונצרט?

קונצרטים הם חלק בלתי נפרד מעולם המוסיקה. דמיינו את יום הקונצרט, ואת החוויה המיוחדת המצפה לכם. האווירה באולם הקונצרטים היא תוצאה של קשר, הנוצר בין הקהל לבין התזמורת.

שוחחו:

1. כיצד ידעו הנגנים בתזמורת שהקהל נהנה ומרוצה?
2. מתי וכיצד מביעים הערכה לנגנים?
3. מה השוני בין הבעת תודה והערכה: בקונצרט של מוסיקה קלאסית, במופע רוק, ובקונצרט ג'אז?

חוויה משותפת לכל הדורות

אתם לומדים ומכירים את היצירות, אותן תשמעו בקונצרט וגם הצעתם רעיונות מעניינים ויפים להצלחת הקונצרט.

חישבו כיצד לשתף את המורים ואת המשפחה

הן בידע שלכם והן בהנאה שלכם:

(א) לקראת ההליכה לקונצרט.

(ב) בעת ההאזנה באולם הקונצרטים.

1. התארגנו בקבוצות.

2. הכינו כרטיס הזמנה לקונצרט:

- בצד אחד, פרטים על הקונצרט: מקום, מועד ותכנית

- בצד השני: הרעיונות שלכם לגבי התפקיד שלנו כמאזינים

- הוסיפו להזמנה את כתובת האתר שלנו biui.org.il

3. קשטו את ההזמנה והגישו אותה למורים ולמשפחה שבוע לפני מועד הקונצרט.

4. קחו את בני המשפחה ל"טיול מודרך" באתר המחשב.

הציגו בפניהם את מה שלמדתם לקראת הקונצרט של יצירות בטהובן.

<http://www.furinsider.com/wp-content/uploads/2012/02/history-of-fashion-trends-as-silhouettes.jpg>

Music of the middle age

http://3.bp.blogspot.com/-NzhQEuccCk/UAXZ8dXhiEI/AAAAAAAAABBBw/ysahOGd5N2Q/s400/Troubadours_berlin.jpg

Renaissance musicians

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Gerard_van_honthorst_-_the_concert_-_1623.jpg

Baroque musicians

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0b/R%C3%A9union_de_musiciens_Bouys.jpg/200px-R%C3%A9union_de_musiciens_Bouys.jpg

18th century musicians

<http://www.zorgvlietkerksteunfonds.nl/wp-content/uploads/2014/11/18th-Century-musicians.jpg>

Chamber music and society in the 19th century

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Gr%C3%BCn_-_Chamber_Music_Concert.jpg

21st century rock band

<http://i2.wp.com/insertbia.info/today/wp-content/uploads/2014/09/InSerbia-0064.jpg>

<http://howtoplaythepiano.org/wp-content/uploads/beethoven-piano-sonata.jpg>

http://www.dw.de/image/0,,3819712_303.00.jpg

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Beethoven_Hornemann.jpg

"Beethoven 3" by W.J. Mähler - [1]. Licensed under Public domain via Wikimedia Commons -

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven_3.jpg#mediaviewer/File:Beethoven_3.jpg

"Beethoven Mähler 1815". Licensed under Public domain via Wikimedia Commons -

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven_M%C3%A4hler_1815.jpg#mediaviewer/File:Beethoven_M%C3%A4hler_1815.jpg

"Beethoven Letronne" by Blasius Höfel - <http://www.csudh.edu/oliver/beetport/beetport.htm>. Licensed under Public domain via Wikimedia Commons -

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven_Letronne.jpg#mediaviewer/File:Beethoven_Letronne.jpg

"Beethoven 7". Licensed under Public domain via Wikimedia Commons - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven_7.jpg#mediaviewer/File:Beethoven_7.jpg

"Beethoven 5". Licensed under Public domain via Wikimedia Commons - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven_5.jpg#mediaviewer/File:Beethoven_5.jpg

Ludwig van Beethoven Source: <http://portrait.kaar.at/Musikgeschichte%2019.Jhd/image0.html>

{{PD-art}}

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Metronome_Ma%C3%ABlzel_1.jpg

http://fc06.deviantart.net/fs71/i/2011/020/4/3/foreground_background_phenomen_by_nicafemme-d37nc8o.jpg

Woodcut

(Roxburghe Collection)

השתדלנו שרשימה זו תהיה שלמה ומדויקת. אם נפלה טעות כל שהיא, אנא ידעו אותנו. תודה מראש.

